

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Demokratiaohjelma kertoo, että Petteri Orpon hallituksen tavoitteena on vahvistaa demokratiaa, osallisuutta ja luottamusta yhteiskunnassa ja että hallitus etsii uusia keinoja osallistavan ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan rakentamiseksi sekä eriytymiskehityksen torjumiseksi. Ohjelma huomioi sen, että hallitusohjelman mukaan osallistuminen ja vaikutusmahdollisuudet ovat demokraattisen yhteiskunnan perusta. Ohjelmaluonnoksessa todetaan myös, että hallitus edistää yhteiskunnallista vuoropuhelua. Luonnos tarjoaa erinomaisen tiivistelmän demokratiaamme uhkaavista taustatekijöistä ja trendeistä, mutta sen ehdottamat toimenpiteet vastaavat uhkiin vain pieniltä osin.

Suomen Olympiakomitea pitää harmillisena, että järjestösektoria ei ole juurikaan huomioitu paitsi demokratian, myöskään osallisuuden rakentajana, ja että kansalaisjärjestöt eivät mahdu suomalaisen demokratiapolitiikan painopisteisiin. Olympiakomitea kiittää kuitenkin, että kolmas sektori on huomioitu muutamissa kohdissa yhteistyötahona. Konkretia järjestöjen toimintaedellytysten vahvistamiseksi tavoitelinjausten kontekstissa kuitenkin puuttuu.

Järjestöt ovat suomalaisen demokratian keskeinen pilari – oli kyse sitten urheiluseuroista, nuorisjärjestöistä tai kyläyhdistyksistä. Suomalaiset kanavoivat toiveitaan ja toimeliaisuuttaan yhteiskuntamme rakentamiseen aktiivisesti järjestöjen kautta jo ennen kuin itsenäistä Suomea oli olemassakaan. Järjestöillä on edelleen voimaa tuoda erilaiset ihmiset yhteen, esimerkiksi harrastajina, ohjaajina ja talkoolaisina. Tätä tärkeää perustyötä tehdään joka päivä tuhansissa järjestöissä kaikkialla Suomessa. Jo pelkästään urheiluseuroja on 8 000, lähes joka kunnassa omansa, ja niissä toimii puoli miljoonaa vapaaehtoistyöntekijää.

Demokratian näkökulmasta ei ole riittävää, että osallistumme silloin tällöin vaaleihin. Ihmisten tulee kohdata kasvokkain ja oppia tuntemaan toisensa paremmin, jotta demokratiaa uhkaava polarisaatiokehitys saadaan pysäytettyä. Järjestöissä syntyy luottamusta toisiin ihmisiin, yhteisöihin, yhteiskuntaan ja instituutioihin, joka tutkitusti konkretisoituu aktiivisempaan osallistumiseen vaaleissa. Vapaaehtoistyön avulla järjestöissä tuotetaan esimerkiksi harrastusmahdollisuuksia, mutta vapaaehtoistyö luo myös hyvinvointia tekijälleen. Ihminen, joka luo hyvää muille, voi myös itse paremmin. Järjestöjen positiivinen kontribuutio yhteiskuntaan on moninainen.

Erilaiset yhteiskunnalliset ja globaalit trendit haastavat ovat haastaneet järjestöjä jo pitkään. Meidän tulee tehdä utterasti työtä sen eteen, että järjestöt kykenevät uudistumaan ja pysymään ajassa kiinni sekä elinvoimaisina sen sijaan, että rapauttaisimme omilla päätöksillämme heikentämällä kansalaisjärjestöjen toiminnan edellytyksiä. Pitkäaikainen trendi järjestöjen toimintaedellytysten kurjistumisessa on saavuttamassa jonkinlaisen huipun, kun järjestöihin kohdistuvat historialliset avustusleikkaukset tulevat todeksi sektori kerrallaan. Valtionhallinnon lisäksi kunnat ja hyvinvointialueet joutuvat sopeuttamaan toimintaansa, mikä voi aiheuttaa leikkauksia myös alueellisella ja paikallisella tasolla. Yleinen taloustilanne lisää kysyntää järjestöjen palveluille, mutta toisaalta inflaatio heikentää perheiden ostovoimaa ja nostaa harrastamisen kustannuksia, mikä voi aiheuttaa esimerkiksi dropout-ilmiön kiihtymistä urheiluseuroissa. On äärimmäisen tärkeää, että järjestöjen toimintaedellytykset tässä ajassa turvataan.

Samaan aikaan odotukset järjestöjä kohtaan kasvavat, aiheuttaen tarpeetonta byrokratiaa. Niukkenevien varojen ohjaaminen hankkeisiin yleisavustusten sijaan kangistaa järjestöjä ja pakottaa ne valtionhallinnon jatkeeksi sen sijaan, että ne pystyisivät toimimaan jäsentensä tahdon mukaisesti ja ketterästi reagoimaan ympäristön muutoksiin. Rahoitusleikkaukset pahimmillaan uhkaavat joidenkin keskeisten järjestöjen olemassaoloa. Hallitut, omaehtoiset uudet kumppanuudet tai rakenteelliset uudistukset voivat auttaa järjestöjä selviytymään. Pelastussuunnitelmien läpivieminen edellyttää kuitenkin sitä, että rahoittaja kunnioittaa järjestöjen autonomiaa ja on valmis tukemaan järjestöjen ratkaisuja esimerkiksi omilla rahoituspäätöksillään. Nyt vaikuttaa siltä, että sekä rahoitusta että autonomiaa kiristetään. Julkishallinnon toimijoiden tulee avautua demokratiaohjelmaluonnoksenkin peräänkuuluttamalle vuorovaikutukselle järjestöjen kanssa ottaa järjestöjen näkökantoja nykyistä paremmin huomioon päätöksiä valmisteltaessa ja tehtäessä.

Väestön ikääntymisen myötä yhdistysosaaminen on Suomessa rapautumassa. Kolmas sektori ja yhdistystoiminta ovat suomalaisen kansalaistoiminnan eli osallistumisen ja demokratian selkäranka. Yhdistystoiminnan perusteiden tulisi olla osa demokratiakasvatusta esimerkiksi toisella asteella. Yhdistyslain mukaan jo 15-vuotta täyttänyt voi olla yhdistyksen hallituksen jäsen. Yhdistystoiminta luo siis jo nyt ainutlaatuisen mahdollisuuden nuorten osallistumiselle. Julkinen valta voisi tukea sitä tässä strategiassa opetustoimen ja -suunnitelman kautta.

Suomen hallituksen vuonna 2024 hyväksymä kansalaisjärjestöstrategia antaa eväitä järjestöjen elinvoiman vahvistamiseksi. Toimenpiteillä onkin tarkoitus tukea järjestöjä vaikeana aikana, mutta esimerkiksi toimet oman varainhankinnan vahvistamiseksi alkavat vaikuttaa pitkällä viiveellä.

Olisi luontevaa, että demokraatiohjelma huomioisi järjestöt yhtenä demokratiamme kulmakivenä ja muistuttaisi järjestöjen kohtaamista haasteista. Siten demokraatiohjelma voisi osaltaan täydentää kansalaisjärjestöstrategian toimenpiteitä.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

Pidämme tärkeänä, että kolmannen sektorin toimijat on huomioitu 2. tavoitelinjauksessa. Olisi tärkeää, että järjestöt ja koulut tekevät yhteistyötä sekä nostavat esiin mm. järjestötoiminnan ja vapaaehtoistoiminnan merkitystä paitsi yhteiskunnalle, myös nuorille itselleen.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Liikuntajärjestötoiminnalla ja harrastamisella laajemminkin on merkittävä vaikutus lasten ja nuorten osallisuuteen laajasti, erityisesti yhteisöön kuulumisen tunteeseen. Harrastusyhteisö voi tarjota mahdollisuuden osallisuuteen silloinkin, kun lasta tai nuorta esimerkiksi kiusataan koulussa tai hän on muuten haavoittuvassa asemassa, ja liikuntatoimintaa voidaan myös soveltaa osallisuuden lisäämiseen, mistä on olemassa monia hyviä käytäntöjä. Tavoitelinjauksessa 3 mainitut lapsia ja nuoria edustavat toimielimet ovat tärkeitä kanavia erityisesti osallistumiseen, osallistamiseen ja kuulemiseen sekä alustoja vaikuttamiseen. Myös järjestöt kuten urheiluseurat mahdollistavat myös vaikuttamisen sekä kasvamisen aktiivisiksi kansalaisiksi, sillä jo 15-vuotias voi toimia yhdistyksen hallituksen täysivaltaisena jäsenenä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

Olisi tärkeää, että lapset ja nuoret oppivat koulussa yhdistystoiminnan perusteita, jotta heillä olisi hyvät lähtökohdat osallistua järjestötoimintaan ja vaikuttaa sitä kautta yhteiskunnassa. Aktiiviset nuoret ovat tärkeä voimavara ja uudistava voima järjestöille jo tänä päivänä.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**

- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

Pidämme tavoitelinjauksen 4 toimenpiteitä kannatettavina. Viranhaltijoiden kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen tukee myös laajemmin kansalaisyhteiskunnan sekä julkishallinnon välistä dialogia sekä vahvistaa kansalaisten osallistumista päätöksentekoon järjestötoiminnan kautta.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

Olisi tärkeää, että lapset ja nuoret oppivat koulussa yhdistystoiminnan perusteita, jotta heillä olisi hyvät lähtökohdat osallistua järjestötoimintaan ja vaikuttaa sitä kautta yhteiskunnassa. Aktiiviset nuoret ovat tärkeä voimavara ja uudistava voima järjestöille jo tänä päivänä.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

Kansalaisjärjestöjä voisi osallistaa mukaan toiminnalliseen oppimiseen demokratiakasvatuksessa.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Yhdistyksillä on merkittävä rooli siviilipalveluspaikkoina.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Ihmisten tulee kohdata kasvokkain ja oppia tuntemaan toisensa paremmin, jotta demokratiaa uhkaava polarisaatiokehitys saadaan pysäytettyä. Järjestöissä syntyy luottamusta toisiin ihmisiin, yhteisöihin, yhteiskuntaan ja instituutioihin, joka tutkitusti konkretisoituu aktiivisempaan osallistumiseen vaaleissa.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**
- **jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,**
- **digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,**
- **hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.**

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

Järjestöillä on suuri maantieteellinen peitto Suomessa, ja niitä kannattaa hyödyntää myös kansalaisosallistumisten ja kuulemisten väylänä sekä kumppaneina esimerkiksi kansalaisdialogien järjestämisessä.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Kunnissa ja hyvinvointialueilla on tärkeää luoda yhteistyömalleja järjestöjen ja julkishallinnon välille. Seurafoorumi sekä yhdistysten ja liikuntatoimen yhteiskokous ovat liikuntasektorilla olemassa olevia hyviä käytäntöjä, joita olisi tärkeää levittää laajasti. Hyvinvointialueilla kansanterveysjärjestöt ovat merkittäviä soveltavan liikunnan palveluntarjoajia, joilla tulisi olla vahva keskusteluyhteys hyvinvointialueille.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

Pidämme tärkeänä järjestösektorin tiedontuotannon vahvistamista osana demokratiapolitiikan vaikuttavuuden sekä suomalaisen demokratian tilan arviointia.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

Toivomme, että Suomi pitää EU:ssa esillä kansalaisjärjestöjen merkitystä kaikilla sektoreilla. Liikuntapolitiikassa olisi tärkeää, että Suomi olisi eurooppalaisen urheilumallin vankka tukija. Eurooppalaisen urheilumallin perustana ovat mm. urheiluseurat, vapaaehtoistoiminta, arvot ja järjestöautonomia.

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seuranta kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,**
- **kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.**

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Larjomaa Kaisa
Suomen Olympiakomitea